

Et Afsnit omhandler tilvejebragte Oplysninger om Bruttoavancen (Detailmarginalen) paa nogle enkelte Varer. Da der heriblandt findes Oplysninger om nogle Varer, for hvilke Detailmarginalen er monopolfastsat, vilde det have været af Interesse, om Resultaterne var sidestillet med Oplysninger om de udefra fastsatte Marginaler. Gruppen Spirituosa burde have været delt i Undergrupper, og »Ol og Mineralvande« burde have været behandlet i to Grupper.

Hovedindvendingen mod Arbejdet bliver Materialets Lidenhed, og det maa haabes, at det Forsøg, der her er gennemført, maa have til Følge, at kommende danske Undersøgelser bliver saa bredt funderede, at mere sikre Resultater kan uddrages deraf.

Holger Koed.

Jonsson, J. V. Alexius: SAMFUNDSETIK I. Almindelig Del. Nyt Nordisk Forlag, Arnold Busck, Kbh. 1934. 186 Sider.

Bogen er første Bind af et Værk, der skal omfatte tre Dele. Den foreliggende almindelige Del behandler Begreberne Etik, Moral og Ret samt deres indbyrdes Forhold. Byggende derpaa skal anden, »specielle«, Del undersøge de etiske Principper, der gælder for enkelte af Samfundslivets Omraader: Politik, Erotik, Æstetik, Forbrydelse og Straf, Pædagogik. Samfundsmetafysiken skal saa afslutte hele Værket.

Jonsson tager i nærværende Bind paany det gamle, af Retsfilosofien ofte bearbejdede Spørgsmaal om Etik, Moral og Ret op til Undersøgelse. Den anvendte Metode kan kaldes psykologiserende, men Fremstillingsmaaden røber et tydeligt Islæt af Fænomenologi, skønt Kildefortegnelsen ikke nævner fænomenologisk indstillede Hjemmelsmænd. Det siges ikke som en Bebrejdelse, men rent konstaterende, at Citatlisten kun indeholder otte, overvejende ældre Navne, og at saa kendte danske Bearbejdere af lignende Problemer, som H. Høffding, Cl. Wilkens og Gg. Cohn ikke er taget med. Forfatteren anvender til Gengæld megen Plads og Omhu paa Polemik mod Bang og Kroman.

Karakteristisk for Planlægningen er det, at Jonsson hverken vil bevæge sig i det spekulativ-filosofiske Spor (Kant) eller i den udviklingshistoriske Retning (Westermarck m. fl.), men kun »ad rent empirisk Vej og med strengt logisk Anvendelse af Erfaringens Resultater« vil »tilvejebringe det Materiale, som vi behøver for tilfredsstillende at kunne gøre Rede for de etiske Forestillingers samfundsmæssige Betydning.«

Den empiriske Metode, der anvendes, er dels psykologisk-introspektiv — den støtter sig til Selviagttagelse og Selvfortolkning m. H. t. de etiske og moralske Processer i Bevidstheden, dels er den nærmest filologisk, nemlig en indgaaende Analyse af de sproglige Symboler og en Undersøgelse af, hvilke Forestillinger man jævnligt knytter til Udtrykkene Etik, Moral, Sædelighed o. l. Denne sidste Fremgangsmaade er ikke uden Fare, fordi Grænserne mellem selve Begreberne kan være udviskede ved Sprogbrugen, saa denne snarere trænger til Kritik paa Grundlag af en ren Begrebsdannelse, end til selv at blive Grundlag for en videnskabelig tilfredsstillende Begrebsafgrænsning; en Terminologi, der tillægger de sproglige Symboler saa stor Betydning, kan desuden let komme i ensidig Afhængighed af Forfatterens Modersmaal, hvorved den taber i international-videnskabelig Anvendelighed.

Et Afsnit omhandler tilvejebragte Oplysninger om Bruttoavancen (Detailmarginalen) paa nogle enkelte Varer. Da der heriblandt findes Oplysninger om nogle Varer, for hvilke Detailmarginalen er monopolfastsat, vilde det have været af Interesse, om Resultaterne var sidestillet med Oplysninger om de udefra fastsatte Marginaler. Gruppen Spirituosa burde have været delt i Undergrupper, og »Ol og Mineralvande« burde have været behandlet i to Grupper.

Hovedindvendingen mod Arbejdet bliver Materialets Lidenhed, og det maa haabes, at det Forsøg, der her er gennemført, maa have til Følge, at kommende danske Undersøgelser bliver saa bredt funderede, at mere sikre Resultater kan uddrages deraf.

Holger Koed.

Jonsson, J. V. Alexius: SAMFUNDSETIK I. Almindelig Del. Nyt Nordisk Forlag, Arnold Busck, Kbh. 1934. 186 Sider.

Bogen er første Bind af et Værk, der skal omfatte tre Dele. Den foreliggende almindelige Del behandler Begreberne Etik, Moral og Ret samt deres indbyrdes Forhold. Byggende derpaa skal anden, »specielle«, Del undersøge de etiske Principper, der gælder for enkelte af Samfundslivets Omraader: Politik, Erotik, Æstetik, Forbrydelse og Straf, Pædagogik. Samfundsmetafysiken skal saa afslutte hele Værket.

Jonsson tager i nærværende Bind paany det gamle, af Retsfilosofien ofte bearbejdede Spørgsmaal om Etik, Moral og Ret op til Undersøgelse. Den anvendte Metode kan kaldes psykologiserende, men Fremstillingsmaaden røber et tydeligt Islæt af Fænomenologi, skønt Kildefortegnelsen ikke nævner fænomenologisk indstillede Hjemmelsmænd. Det siges ikke som en Bebrejdelse, men rent konstaterende, at Citatlisten kun indeholder otte, overvejende ældre Navne, og at saa kendte danske Bearbejdere af lignende Problemer, som H. Høffding, Cl. Wilkens og Gg. Cohn ikke er taget med. Forfatteren anvender til Gengæld megen Plads og Omhu paa Polemik mod Bang og Kroman.

Karakteristisk for Planlægningen er det, at Jonsson hverken vil bevæge sig i det spekulativ-filosofiske Spor (Kant) eller i den udviklingshistoriske Retning (Westermarck m. fl.), men kun »ad rent empirisk Vej og med strengt logisk Anvendelse af Erfaringens Resultater« vil »tilvejebringe det Materiale, som vi behøver for tilfredsstillende at kunne gøre Rede for de etiske Forestillingers samfundsmæssige Betydning.«

Den empiriske Metode, der anvendes, er dels psykologisk-introspektiv — den støtter sig til Selviagttagelse og Selvfortolkning m. H. t. de etiske og moralske Processer i Bevidstheden, dels er den nærmest filologisk, nemlig en indgaaende Analyse af de sproglige Symboler og en Undersøgelse af, hvilke Forestillinger man jævnligt knytter til Udtrykkene Etik, Moral, Sædelighed o. l. Denne sidste Fremgangsmaade er ikke uden Fare, fordi Grænserne mellem selve Begreberne kan være udviskede ved Sprogbrugen, saa denne snarere trænger til Kritik paa Grundlag af en ren Begrebsdannelse, end til selv at blive Grundlag for en videnskabelig tilfredsstillende Begrebsafgrænsning; en Terminologi, der tillægger de sproglige Symboler saa stor Betydning, kan desuden let komme i ensidig Afhængighed af Forfatterens Modersmaal, hvorved den taber i international-videnskabelig Anvendelighed.

Jonssons Hovedsætninger angaaende de tre tematiske Begreber er i Korthed disse:

Det sædelige er Overgrebet i Forhold til Etik og Moral. Begge hviler paa følelsesbetonede »varige« Forestillinger. Forskellen mellem dem er, at det etiske er absolut og kategorisk, hvorimod det moralske stiller samfundsmæssig-praktiske Minimalkrav. I begge Tilfælde er det efter Jonsson ikke Handlingen selv, men Motivet, det kommer an paa. Den etiske Autoritet er det etiske Jeg, den moralske Autoritet derimod er den offentlige Mening. Etikens Princip er ubetinget Altruisme (Jonsson ersatter Kant's idealistiske kategoriske Imperativ med Evangeliets kristelige: Du skal elske din Næste som dig selv!), det moralske Princip er et Kompromis mellem Altruisme og Egoisme. Det etiske gaar altsaa som Element og Maalestok ind i Moralen, og denne er mere eller mindre højtstaaende, alt eftersom den er mindre eller mere overbærende i Kompromisdannelsen. Det degenererende Samfunds Moral kendetegnes ved, at Rammen for Kompromis'et spændes urimelig vidt.

Jonsson arbejder her med en efter min Mening uberettiget Hypotese, som formodentlig vil blive skæbnesvanger indenfor den specielle Del: han véd og fremhæver, at ikke een offentlig Mening, men flere Kredses offentlige Meninger agerer som Moralautoritet; han hævder nu, at disse enkelte Kredses, navnlig dog Samfundslagenes, Moralforestillinger er forskellige m. H. t. deres Indhold af etiske Elementer, altsaa ulige strenge. Overfor denne Paastand vil jeg indvende, at det drejer sig om en Artsforskel, hvilket navnlig er let paaviseligt i Middelalderens ægte Stændersamfund. Der eksisterer ikke mere eller mindre moralske Samfundslag, men Grupper, hvis Moral er af forskelligt Indhold. Det etiske Imperativ er formelt og faar sit særlige Indhold som Morallov i Overensstemmelse med (en Stammes, en Nations eller et Samfundslags) forskellige Livsomstændigheder. Kun derved kan det forklares, at, hvad der eet Sted er moralsk forbudt, kan være moralsk paabudt (ikke blot tilladt!) et andet Sted. Uligheder i den moralske Bedømmelse, der ikke beror paa forskellig Strengthed, men ligefrem er Modsætninger, har man i en empirisk Undersøgelse ikke Lov til at stemple som »gal Moral«. Her — og andre Steder — kunde det synes, at Jonsson alligevel skulde have lagt mere Vægt paa en empirisk-historisk Undersøgelse af Morallovens skiftende Indhold. Den spekulative Kant'ske Etik kan være ahistorisk, da den er en formal Værdi-Etik (»kategorisk Imperativ« kan forøvrigt af den Grund kun bruges i Singularis; Jonsson anvender Udtrykket flere Gange — f. Eks. S. 76 og 79 — i logisk Flertal »et kategorisk Imperativ«!). Moralen i den Betydning, som Jonsson opfatter Begrebet, er derimod indholdsmæssigt bestemt, og det er umuligt at afgøre noget derom udelukkende ud fra formale (logiske eller psykologiske) Synspunkter. Naar Jonsson — efter min Mening rigtigt — skelner mellem Etik og Moral, er det umuligt at opretholde en Sætning som den følgende: »Moralen hviler paa en almengyldig Morallov, hvis inderste Kærne er, eller bør være, et uforanderligt etisk Krav« (S. 106). Udtrykket »eller bør være« røber forøvrigt tydeligt, at Jonsson forlader det empiriske Grundlag.

I det moralske drejer det sig om de Pligter, som den enkelte har overfor Samfundet, de andre og sig selv. Det retsliges Genstand er derimod Retten, og Pligten spiller her kun en Rolle som Rettens Vrangside. Derfor falder Rettens og Moralens Omraader ikke sammen; Retten beskæftiger sig

ikke med den enkeltes Pligter overfor sig selv, men kun med de Pligter overfor Næsten, som virker retsstiftende. Som Eksempel nævnes her, at Selvmord ikke krænker andres Ret og derfor ikke kalder Retshaandhævelsen til Virksomhed. Men netop dette har tidligere været Tilfældet i flere historiske Samfund og gælder efter Lovens Bogstav endnu i England. Eksemplet mangler altsaa Beviskraft.

»Det moralske staar bag Pligten som dens Avtoritet, medens det retslige staar bag Retten som dens Hjælper, der er rede til at gennemføre dens Krav med Magt i de Tilfælde, hvor det moralske maa melde Pas« (S. 169). Dermed genoptager Jonsson en ældre Teori om Afgrænsningen mellem Moral og Ret, Læren om Retstvang. Denne er uholdbar, ikke alene, fordi den internationale Folkeret mangler en tvingende Instans, men ogsaa fordi den statslige nationale Ret indeholder Regler, der ikke kan gennemføres ved Tvang (f. Eks. i den Udstrækning, hvori Staten selv indgaar retslige Forpligtelser overfor Statsborgerne). Den moderne Retsfilosofi har derfor med Rette opgivet at lede efter en principiel Afgrænsning mellem Moral (i Jonssonsk Forstand) og Ret (Jellinek m. fl.). — Efter Jonsson er Retsideen »Sædelighedsideen, forsaavidt den kræver Magt til Normernes Haandhævelse« (Side 171) og derved viser Retsideen sig »som en Forgrening af det etiske«. Men hvorledes vil man bringe de mange etisk og moralsk fuldstændig neutralt Retsregler (Højre- eller Venstrekørsel, alle Form- og Processualforskrifter etc.) i Overensstemmelse dermed?

Jonssons Arbejde indeholder mange udmærkede Tanker, det er navnlig rosværdigt, at han allerede i Indledningen forbereder Læseren paa, at han ikke skelner mellem Social- og Individualetik. I det hele taget kommer man dog ved opmærksom Læsning til det Resultat, at hans Grundsyn ikke er fuldtud konsekvent. Hensigten og Indstillingen er for empirisk til, at den resulterende Tankebygning kan anerkendes som filosofisk Etik, men Fremgangsmaaden er for deduktiv til at være empirisk. Jeg vender dermed tilbage til den tidligere Bemærkning om, at en empirisk Undersøgelse af Etik, Moral og Ret næppe kan forbigaa de historiske Udformninger og Udviklingsproblemet. En i denne Sammenhæng karakteristisk Vending findes S. 172: ».... hvorledes man kommer fra den ideelle Ret til den positive« En empirisk Studie vil ikke stille dette, men det modsatte Spørgsmaal. Den vil i det hele taget ikke begynde med Etiken og betragte Moralens eller Retens etiske Indhold eller Overensstemmelse med de evige etiske Krav, men gaa den omvendte Vej: de historiske Kendsgerninger viser, at Samfundet i primitive Forhold ikke er interesseret i Motiverne, men i Handlemaaden, at Moralen opstaar ved en Generalisering af Skikkes og Sædvaners Gyldighedskarakter, og at Etiken er et sent Sublimeringsprodukt. Først det ved Samfundets Udvikling fra det primitive Kollektivstadium til mere differentierede Forhold frigjorte Individ er i Stand til at abstrahere en etisk Maksime, hvis Avtoritet det etiske Jeg er, og først paa dette Stadium bliver det muligt, at absolutte etiske Krav anvendes som Maalestokke overfor en given historisk Moral og Ret, eller — hvad der kun er en anden Side af samme Forhold — at det etiske Individ kan komme i Konfliktstilling mellem sin etiske Opfattelse og den offentlig anerkendte Moral eller den lovhjemlede Ret. — Den udviklingshistoriske Fremgangsmaade vilde ogsaa have kastet mere Lys over visse empirisk meget vigtige Former, som Skik, Sædvane, Konvention, Sædvaneret

etc., som ikke træder frem i Jonssons Tankegange. Man vil da sandsynligvis blive nødt til at opsplitte Begrebet Moral; dette indeholder jo hos Jonsson paa den ene Side det etiske Moment (Samfundets etiske Minimalkrav), men paa den anden Side ogsaa etisk irrelevante Elementer: Kravet om at føje sig ind i visse Former, kun fordi de er gængse. Det er rigtigt at betone Moralbegrebets mere praktiske Præg overfor Etikens ideale, men Moralen kan saa heller ikke identificeres med samfundsmæssig paakrævet og godkendt Opførsel i det hele taget.

I hvilken Udstrækning Jonsson's efter min Mening ikke helt konsekvente Fremgangsmaade vil paavirke de sociologisk væsentlige Resultater, kan først vise sig i Værkets anden og tredje Del, som en socialvidenskabeligt indstillet Læsekreds vil hilse med største Interesse.

Th. Geiger.

Heinrich von Stackelberg: MARKTFORMEN UND GLEICHGEWICHT. Julius Springer. 1934 (138 S.). Pris R. M. 9,60.

Gaar man videre fra Teorien om den fri Konkurrence og det absolutte Monopol, som staar over for en Kreds af konkurrerende Købere eller Sælgere, opruller der sig en Masse Problemer. Dette gælder, selv om man begrænser sig til en systematisk Opstilling af Spørgsmaalene og en teoretisk Løsning ud fra nogle faa simple Forudsætninger. Karakteristisk for de senere Aars Arbejde paa disse Omraader er det vel, at man i stigende Grad er bleven opmærksom paa, at Løsningen ikke alene er givet med Købernes og Sælgernes Antal samt ydre Data som Efterspørgsels- og Omkostningsforhold, men at det er et særligt Spørgsmaal, hvorledes Parterne vil opføre sig, hvilken Markedsstrategi de vil anvende.

Til hele denne Diskussion bringer Stackelbergs Bog et meget værdifuldt Bidrag. Behandlingen er klar, systematisk og konstruktiv; men synes dog til Tider vel skematisk og kortfattet. De fleste Læsere vilde rimeligvis være taknemmelige for mere Forklaring om de enkelte Tilfældes sandsynlige, reelle Betydning, ligesom flere Gentagelser fra andre Afsnit og muligvis en tidligere Placering af de mere populære Dele vilde lette Forstaaelsen. Som Bogen er, er i alt Fald Dele af den ret vanskelige for Begyndere; men den giver Folk, der forud kender noget til Emnet, meget nyt i behagelig kort Form; bl. a. kan fremhæves de mange Kombinationer af Indifferenskurver for to Monopolister med deres deraf afledede Reaktionskurver, samt den meget fyldige, systematisk bearbejdede Literaturoversigt.

Markedsformerne inddeles først efter Antallet af Købere og Sælgere. Overalt hvor der findes to eller nogle faa Virksomheder enten paa samme eller forskellig Side af Markedet, opstaar der Spørgsmaal om, hvilken Markedsstrategi de enkelte vil føre, om de vil søge at virke ved Fastsættelse af Pris eller Mængde, og om de stadig vil tilpasse sig efter det Skridt, den anden Part sidst har foretaget, eller vil tilstræbe en Førerstilling, saaledes at den anden retter sig efter deres Politik. For Eksempel, hvor der findes to konkurrerende Sælgere paa et Marked med et helt ensartet Produkt og en Skare af konkurrerende Købere, som ingen særlig Tilknytning har til nogen af Sælgerne, opstilles følgende fire Muligheder: 1) begge søger at tilpasse sig efter den andens solgte Mængde, som de tager som givet («Cournotsche Mengendyopol»); 2) begge søger samtidig at naa en Førerstilling, d. v. s. at gennem-